

Dialog o Evropě s neurologem Martinem Bojarem se zaměřuje na otázku spravedlnosti, války a věčnosti, však nepojímá spravedlnost a válku jako cestu k věčnosti ...

Dialog byl natočen v pátek 13. července 2016 odpoledne v čínské restauraci poblíž stanice metra B Hůrka na periférii Prahy.

Teze:

Ke spravedlnosti: „Spravedlnost je – bohužel – jinak vnímána, jinak interpretována v čase. Do absolutní hodnoty vnáší disonantní tóny časový vývoj.“

Součástí spravedlnost v Evropě může být nahlíženo i pomoc válkou rozbořeného Německa.

„Z mého pohledu je Evropa úžasný projekt – a to i k v kontextu solidarity, který bylo škoda rozpustit, i když netušíme, co se přihodí.“

K věčnosti: „Evropa je multikulturní, je povětšinou sekularizovaná, křesťanství není jediným sjednocujícím hodnotovým a filozofickým systémem.“

„Lidi naplňuje letargie, pak existence: carpe diem. Užít si dne, užít si týdne, užít si víkendu, nahospodařit, moci si kdykoli kamkoli odjet.“

... Spravedlnost a Evropa ...

MS: *Navrhuj se vydat na cestu ke spravedlnosti. Je to hodnota, která byla v antickém Řecku označována za ctnost. Člověk něco vykoná a je za to odpovídajícím způsobem odměněn, ...*

MB: ... případně potrestán, ...

MS: ... a to v případě nějakého prohřešku. Můžeme říci, že lidé – hovořili jsme v předchozích setkání o Britech, kteří nechtějí vykonávat nějaká povolání, ...

MB: ... případně je nedovedou, ...

MS: ... vnitřně říkají: byli bychom ochotni, ale odměna, která je s tím spojena, by musela být větší.

MB: Jinými slovy: je to neadekvátní. Spravedlnost je problematická, protože je na jednu stranu chápána jako neproměnná, absolutní hodnota, ...

MS: ... což je vlastně boží spravedlnost.

MB: Té se „dovolávali“ křižáci i Saracéni. Každý měl trochu jiného boha. Spravedlnost je – bohužel – jinak vnímána, jinak interpretována v čase. Do absolutní hodnoty vnáší disonantní tóny časový vývoj. Pojem spravedlnosti a dějin diktují krátkodobí či dlouhodobí vítězové. Reinterpretace spravedlnosti či nespravedlnosti často závisela na tom, zdali se člověk vzchopí a z poraženého se stává partner, případně vítěz. Říkám to proto, že díváme-li se do dějin, nepochybně platí, že historii píšou vítězové.

MS: *Podíváte-li se na evropské dějiny po roce 1945 – vítězem evropských dějin je Německo.*

MB: V tom máte pravdu. Nejen vítězem dějin, ale i ekonomického klání.

MS: *Jejich přístup k práci po II. světové válce byl zdravý, nedal se narušit zničením hospodářské základny.*

MB: Jak spojenecká vojska, tak Marshallův plán Německo využilo. Dokázalo, že někdy je výhodou být poražen, může pak vstát jako Fénix z popela. Otázkou pro mě je, zdali tato zkušenost je přenositelná na Evropskou unii. Pokud dojde k otřesu v Evropské unii, o čemž jsme častěji informováni, např. ...

MS: ... italská bankovní krize ...

MB: ... říká si člověk: Bože můj, co Evropu dál čeká v nejbližší době?

MS: *Dějiny jsou přece výslednicí spojování a rozpojování - a to někdy s bolestnými válečnými konflikty.*

MB: Je to sice pravda, nicméně s ohledem na to, co se v Evropě od roku 1912 - 1914 stalo, je to takřka neuvěřitelné. Ovšem co mě nyní opravdu překvapilo je setkání německých a francouzských státníků před čtrnácti týdny, a to kvůli Verdunu.

MS: *Máte na mysli setkání takzvané zakladatelské „šestky“?*

MB: Celé to bylo rámováno tím, že uplynulo 100 let od verdunského krveprolití. Ke svému údivu jsem byl překvapen tím, co intelektuálů, „hvězd“ Evropské unie - ať již výtvarného, hudebního padlo, jak mnozí z nich byli ochotni nechat se zlákat nacionalistickými řečmi volání po vlasti. Toto by se mělo vzít v úvahu, zdali evropský projekt za něco stojí, poněvadž s výjimkou krveprolití a masakrů na Balkáně za asistence bezpečnostních kontingentů jiných států, Evropská unie nesehrála viditelně významnější roli. Účast nešťastných a nekonajících Holanďanů na konfliktu v úvahu neberme. Evropě se od roku 1945 vyhnul velký válečný konflikt - to je 71 let, pokud do toho nepočítáme „periferii“ Evropy: Balkán, Řecko, Turecko, východ Ukrajiny, Krym. Evropská unie se naopak podílela na tom, že se zcela nerozpadla Gruzie. V mnoha případech působí jako retardér při velmocenských půtkách - ať Ruska, nebo někoho jiného. Z mého pohledu je Evropa úžasný projekt, který bylo škoda rozpustit, i když netušíme, co se přihodí.

... Solidární Evropa jako výsledek spravedlnosti? ...

MS: *Ještě k té spravedlnosti. Její optikou vznikají rozdíly, a ty se dají umenšovat solidaritou. Jaký je její význam? Je správné, aby chudým byla poskytována pomoc?*

MB: Odpovídá to křesťansko - helénské tradici. Lidé, kteří se dostanou do nouze ať již zaviněně, případně nezaviněně, na úrovni obce - ať to byla malá obec, případně větší celek, dostávali prostřednictvím příkazů Bible - Desatera i naplnění pocitu solidarity, který je vlastní většině lidí života, hmotnou i nehmotnou pomoc. Jsem přesvědčen, že je to v pořádku, neboť pokud se toto zanedbává, z chudých lidí se stávají desperáti. Chudoba sice cti netratí, avšak agresivitu, velkou frustraci, může vést k velkým společenským otřesům. S nimi přichází i utrpení, které je ovlivnitelné malou redistribucí spravedlivě, někdy nespravedlivě vzniklého bohatství. Právě to může pomoci zabránit celoživotní frustraci nezanedbatelné části lidí, kteří jsou pochopitelně nešťastní. Jako lékař musím říci: zdaleka ne všichni chudí lidé mohou za svůj stav. Někdo má osud příznivější, někomu „hvězdy“ nakloněny nejsou. Podílejí se na tom geny, podílí se na tom rodina a sociální tradice. Je sice hezké, že každý je strůjcem svého štěstí, ale rád bych dodal, že tomu tak není beze zbytku, část lidí má záhy poté, co byla počata, smůlu. Jde o smůlu danou tím, že jejich rodiče měli geneticky předurčenou chorobu, handicap, případně byli počati v době, kdy strava jejich matek byla špatná či jejich matky prodělaly choroby. Lidé pak ne svou vinou přicházejí na svět s větším či menším handicapem, jenž se může „naplnit“ v naprosto brutální míře, případně v míře menší. Pak se domnívám, že je dobré, pokud se zdůrazňuje: kdo měl štěstí, měl by pamatovat na druhé - na ty, kteří štěstí neměli. Platí, že štěstí si člověk za peníze nekoupí. Řada lidí se domnívá, že když bude mít

peníze, může si dovolit vše. Takoví lidé se dopouštějí omylu, protože duševní zdraví, fyzické zdraví jsou limity, které lze jen zčásti kompenzovat dostatkem finančních zdrojů. Ani jejich velký nadbytek zpravidla nepostačí ke kompenzaci handicapu.

MS: *Sám jste upozornil, že starší lidé o „brexitu“ tímto způsobem neuvažovali, spíše pomoc v nouzi považovali za zneužívání.*

MB: To je otázka! Před dvaceti lety jsme s dětmi poprvé navštívili Francii, Itálie. Naše děti i my jsme každému žebrákovi dávali drobné. Postupně nás naši přátelé poučovali, že jde o špatnou činnost. Když lidem dáváte almužnu, necháváte je v neproduktivní činnosti – podporujete je jako experimentální zvířata v animálních pokusech k tomu, aby pokračovali v činnosti, která je společensky neproduktivní a škodlivá. Jedeme-li do ciziny, již nemáme tak velké výčitky svědomí, pokud nedáme minci žebrákovi, slepému nebo chudákovi. Pocit, že člověk má pomáhat, kompenzuji tím, že člověk přispívá na nejrůznější charitativní projekty, nadace, Lékařům bez hranic apod. Mám pocit, že pokud dám peníze na projekt, který dám do podpůrné sítě, mající řád a plán, je to lepší, než když to dám žebrákovi, který může obratem proměnit peníze na alkohol.

MS: *V solidaritě je nutná systematickosti. Podporujete ty, jejichž služeb mohou využívat chudáci.*

MB: V rodišti Karla Marxe – v Trevíru jsme viděli kostelního žebráka z orientu, který „měl“ amputovanou nohu. Za patnáct minut jsme viděli, že noha „nebyla“ amputovaná, seděl v hospodě u sklenice piva. Uznávám, že jsem podlehl: krásná trevírská katedrála při západu slunce. Rozumím lidem, kteří hlasovali pro brexit, kteří se tomuto brání. Bohužel se pak může stát, že se s vaničkou dítě ne vylíje, ale rovnou utopí.

... Věčnost a Evropa ...

MS: *Zastavme se u otázky, která souvisí s lidským životem, ale i Evropou samou – a to je otázka věčnosti. Něco činíme, aby dílo, které vykonáme, sloužilo dál. Myslíte si, že dnešní Evropa, která má křesťanské zásady a pro niž proudy křesťanství byly stylem života je v ní přístupem na věky?*

MB: Mám o tom velmi silnou pochybnost. Evropa je multikulturní, je povětšinou sekularizovaná, křesťanství není jediným sjednocujícím hodnotovým a filozofickým systémem. Stále více Evropanů, jejichž rodiče byli praktikujícími křesťany, tuto potřebu necítí, raději hraje pošetilé hry a doufá, že vyhraje. Mají naději, že budou bohatí. Pak je zde jeden moment: předchozí generace – ať to byli lidé aktivní, tvořiví a vytvářeli díla hudební, literární, ale i malířská, architektonická – která mohla mít pocit, že hodnota je trvalejšího rázu. Nyní se ukazuje, že vše je relativní. To, co přežívalo staletí, se po třiceti, padesáti letech může zbourat, vyhodit, recyklovat, zlikvidovat, poněvadž to není up – to – date. Zbourají se celé městské čtvrti, aby se naplnila představa umanutých dogmat architektů. V řadě ohledů lidských činností – a to se týká též medicíny, v níž se replikují poznatky. To, co neplatilo, začne znovu platit. Člověk neví, zda „vanitas vanitatum“ – marnost nad marnost platí v této době, kdy jsme „zaplaveni“ neobyčejným množstvím informací problematické hodnoty. Velké množství informací je recyklovatelných, a manipulovatelných. Nelze vyloučit, že to, co sledujete jako realitu, není inscenovaná realita, nevíte, zda se nejedná o „taškařici“, kterou na vás někdo nenastražil, abyste jí podlehl.

MS: *Ovšem tomu ve veřejném prostoru čelíme vždy a asi to můžeme pouze potlačovat.*

MB: Když jsem byl mlád, neobyčejně na mě působila Antonioniho Zvětšenina. Měl na mě vliv i další film, jednu z hlavních rolí zde hrál Gene Hackman, jehož mám rád a jenž hrál i ve Francouzské spojce. Film se jmenoval Rozhovor. Týkal se epizody, kterou natáčeli dva bývalí agenti FBI na náměstí v New Yorku. Odposlech měl zkompromitovat politického kandidáta. Tento film byl zajímavý,

neboť jsme jej vnímali jako doklad toho, jak FBI a StB mohou pracovat. Američané to vnímali jako thriller, a moje generace to vnímala jako film, v němž jsou příběhy ze života, s nimiž se může setkat během vlastní existence. Říkám to proto, že obdobná manipulace s polopravdami mohla přispět k rozhodování Britů o brexitu. Manipulace skutečnostmi, manipulace veřejným míněním byla neuvěřitelná. Největší protagonisté brexitu pak v politice skončili.

MS: *Nezapomínejme - v člověku je zakódována i snaha po destrukci. Malé dítě vezme kladívko a hračku, s níž si může hrát, rozbije, ...*

MB: ... ale pak se zalekne důsledků ...

MS: ... a třeba začne brečet.

MB: Nigel Farage a Boris Johnson nebrečí. Pan Farage řekl, že se konečně naplní jeho život, když se mu splnilo jeho přání dostat Británii ze „žaláře národů“, abych parafrázoval přirovnání k Rakousku - Uhersku. Boris Johnson, o němž se uvažovalo jako o premiérovi, udělal místo paní Therese Mayové. Se zájmem jsem se podíval na nápadné lodičky - obuv budoucí premiérky Mayové. Má velmi nákladné boty - obuv z gepardí kůže.

MS: *Ale vraťme se ke skutečné věčnosti.*

MB: Věčnost bude vždy vnímána rozličně - v závislosti na čase. Každá doba si vybere, s čím bude rezonovat. Podívejme se na řadu uměleckých děl, z nichž přežije pouze minimum. Tázal jste se na věčnost s ohledem na křesťanskou tradici?

MS: *Člověk by měl konat a ve svém jednání upřednostnit trvalou hodnotu v kontextu spásy. Lidská duše usiluje o spasení, chce zakoušet harmonický vztah se Stvořitelem. Problém je, že těmto myšlenkám lidé nerozumí.*

MB: Jistě, rozumí nemnozí, ale většina si je nespojí se stávajícími hodnotami, ačkoli jsou právě většinou uznávány. V celé Evropě došlo k tomu, že se systém hodnot dramaticky změnil - a to v důsledku naprosto apokalyptických válek, které se odehrály na evropském kontinentu - dvě z nich zachvátily celý svět. Plody zla přinesly kampaně - ať to byla vietnamská válka, případně různé lokální války, kdy se zdálo, že demokracie bojuje za dobro. Když si přečte zprávu o nasazení britských a amerických vojáků proti Saddámu Husajnovi, ...

MS: ... což byla blamáž, ...

MB: ... ale hlavně naprosto znepokojující skutečnost. Proměňuje se pohled na to, jak byla vedena válka od roku 1990, do roku 1992 na Balkáně.

MS: *V současné době se dostáváme k tomu, že pokud obyčejní lidé delegují své zástupce, věří v to, že delegovaní zástupci mají ponětí o „obecném dobru“. Najednou přijde odhalení, ...*

MB: ... difamující osobnost Tonyho Blaira.

MS: *To se děje v oblasti politického rozhodování, ale je zde též zjištění, že mocní lidé akumulují bohatství, jak ukazuje příklad Panama papers.*

MB: Odnese to stejně pouze fotbalová „chudinka“ Lionel Messy. Způsobil daňový únik asi 2 milionů euro[1].

MS: *Lidé, kteří pracují normálním způsobem, si řeknou: Svět ...*

MB: ... je plný falše, ...

MS: ... a proto je dobré se orientovat na hodnoty přesahující každodenní existenci.

MB: Takový závěr z toho velká většina lidí nevyvodí. Lidé naplňuje letargie, pak existence: carpe diem. Užít si dne, užít si týdne, užít si víkendu, nahospodařit, moci si kdykoli kamkoli odjet. Neobhajují to, pouze konstatují. Carpe diem, epikurejský přístup k životu helénské civilizace je věčný souboj mezi epikurejci a těmi, kteří poukazují na trvalejší a vyšší hodnoty. Člověk nemůže bédovat, pouze lze konstatovat, že vše zde už bylo - a to v trochu jiné podobě, zachycené méně věrohodně a širokoúhle. Jako lékař říkám: potřeby člověka - homo sapiens, se za období 3 - 5 tisíc let, jež lze v análech dohledat, dramaticky nemění. Za zajímavou považuji konfuciánskou linii, která přes všechny možné turbulence je v Číně stále čitelná. Hovořím-li o Číně, je vhodné zmínit, jak jsou Číňané ochotní jít k mezinárodnímu soudu v Haagu, když si myslí, že haagský tribunál jim dá za pravdu v otázce Čínského moře. Dá-li za pravdu Filipínám, je otázka, co budou dělat.

MS: Opět se dotýkáme „přízemnosti“ ...

MB: Tento konflikt se odvíjí od naleziště nafty a může být iniciován čtyřmi mocnostmi a jednou supervelmocí. Nikdy nevíte, kdy se Čína rozhodne v linii vlastní arogance ... Říkám to proto, že to v člověku vyvolává pocit velké relativity, a nelze predikovat, co se s tímto velmi zvláštním globalizovaným světem stane. Před třemi měsíci jsem věřil tomu, že Evropa bude stabilní. Možná bude nestabilnější, než jsme si dokázali. Rada našich přátel má silné pochybnosti, co se stane se Spojenými státy ...

MS: ... poté, co se pan Trump zřejmě usedne do křesla prezidenta Spojených států.

MB: Je možné, že se promění, ale může se stát, že se nepromění. Nikdo to neví a jeho kroky mohou způsobit kakofonii, jako provedl Nigel Farage s Borisem Johnsonem. V tomto kontextu bychom mohli uvažovat o trvalejších hodnotách, o naplnění určitého ideálu.

MS: Jednáte-li v rytmu denního počínání, vývoj ve světě vás znepokojí méně. Víte, že tento svět je limitován časem, že člověk je zde pouze pozván, ...

MB: ... možná vržen.

MS: Dotýkáme se Martina Heideggera a jako lékař tuto skutečnost potvrzujete. V naší rozpravě by mělo padnout: autentická víra vyžaduje přemýšlení - a tedy dostatek energie, ...

MB: ... je to náročné, úmorné.

MS: Skládejte uhlí a modlete se ... Zároveň to člověku dává příslib a radost z drobných životních posunů.

... Co souvisí s odchodem na věčnost? ...

MS: Navrhoval bych, abychom se dotkli ještě jedné skutečnosti - a tím bychom mohli tuto část dialogu ukončit. Lze tvrdit, že člověk je zde pro Boha a může být s ostatními lidmi Bohem přijat?

MB: Hovoříte o naplnění určitého řádu, jenž může být akceptován, může být vysloven, může být pojmenován, předává se jako archetypální vzor - ideál. S tím vším souhlasím. Problém je - a tím jsme začali naše setkání - rovnost a rovnost v dlouhověkosti. Též pracuji jako neurogeriatrický konzultant v jednom domově seniorů. Velké množství lidí, kteří se dožijí vyššího věku, se žádného naplnění dožít nemohou, protože jsou „blahoslavení chudí duchem“. Jejich království se realizuje na zemi

prostřednictvím těžké kognitivní poruchy - ať je to demence podmíněná cévní, metabolickou či jinou poruchou, případně jde přímo o Alzheimerovu chorobu nebo důsledky Parkinsonovy choroby. Zpravidla platí, že čím déle lidé na tomto světě pobývají, jsou více a více spojeni s utrpením, trpí jejich okolí, jejich blízcí. Jejich pozdní naplnění je tedy velmi problematické, poněvadž vnímání reality světa - ať byli věřící, nebo ne - je narušené a realita je mívá a jsou v zajetí bludů, představ a halucinací, které tělesná stránka dovolí mozku generovat. A zde si myslím, že koncept vykoupení, nanebevzetí, naplnění věřících, či nevěřících, kteří usilovali o něco, co mělo transcendentální rozměr, se najednou stírá pouze tím, že moderní biomedicína umí přidat roky života, umí zabránit multiorgánové desintegraci, která vede k smrti, avšak neumí zabránit tomu, že dochází k velmi výrazné desintegraci funkcí - ať tělesných, tak duševních. Lidé se vlastně ve stáří a řadě chorob ztrácejí a jejich život je často pouze živořením ...

MS: ... bez jasného směru - chcete-li vektoru.

MB: To je to, co relativizuje vaši úvahu. Jako lékař musím říci: bylo by pěkné, kdyby vaše představa docházela naplnění. Stále častěji se na různých úrovních setkávám s tím, že stáří je spojeno s utrpením, kterému nemohu přisoudit velký přesažný význam.

MS: *Vzpomínám si na Pavla Tigrida, který odešel z tohoto světa v září 2003, když se dozvěděl, že jej čeká zhoršování mentálního stavu z důvodu Alzheimerovy nemoci. Vyřešil to tím, že si nevzal léky.*

MB: Vykonal tak „pasivní“ sebevraždu. Rozumím tomu a člověk má nepochybně právo rozhodovat o svém „bytí“ a celý akt může udělat sám. Co je problém, když se do tohoto neobyčejně svébytného rozhodování a konání mají zapojit sestry a lékaři. Jsem přesvědčen, že člověk má právo se takto rozhodnout, i když je věřící, byť to může vést k hodnotovému konfliktu. Pokud je člověk ještě relativně zdrav, měl by mít možnost sám se rozhodnout, pokud je při smyslech, případně relativně při smyslech.

MS: *Noste si kartičku „neresuscitujte“ - DNR - DO NOT RESUSCITATE.*

MB: Ano, není to optimistické, ale ...

MS: ... *takový přístup zastává Hans Küng, a myslím si, že jeho úvaha bude více a více aktuální. Děkuji vám za trpělivost, kterou jste věnoval tématu Evropy, ale dotkli jsme se pouze části důležitých témat, která by měla být v souvislosti s Evropou diskutována. Snad příště.*

[1] Více na

<http://www.espnfc.com/barcelona/story/2908343/lionel-messi-and-father-get-21-month-prison-term-in-tax-case-but-set-to-avoid-jail>